

Aansluiten bij intelligentie en zijnskenmerken

Wat hoogbegaafde kleuters nodig hebben

Wat betekent het voor kleuters om hoogbegaafd te zijn? Welke zijnskenmerken hebben zij? En hoe speel je in op hun behoeften? In dit artikel beschrijft Marieke Groenewold, talentbegeleider en specialist hoogbegaafdheid bij de Expertgroep Ontwikkelingsvoorsprong, hoe je hoogbegaafde kleuters herkent en begeleidt.

Natuurlijk is niet elke kleuter die iets sneller gaat in de ontwikkeling meteen hoogbegaafd. Jonge kinderen ontwikkelen zich in sprongen. Sommige kinderen zijn wat sneller dan andere. Het gaat meestal om een beperkte voorsprong op een bepaald gebied, die bijvoorbeeld ontstaat doordat het kind een rijke thuisomgeving heeft. Of doordat het bijvoorbeeld heel graag puzzelt, bouwt, beweegt. Hoogbegaafdheid is fundamenteel anders. Hoogbegaafde kleuters hebben niet alleen een hogere intelligentie en denken sneller, maar ze leren ook anders en ervaren de wereld anders. En hoewel deze kinderen geregeld een voorsprong hebben in hun ontwikkeling, vaak op meerdere gebieden, is dit zéker niet altijd het geval (Pijpers & Carmiggelt, 2014).

Leer de kern van hoogbegaafdheid en de zijnskenmerken kennen

Hoe weet je nu of je te maken hebt met een hoogbegaafde kleuter? Om te beginnen kun je kijken naar de grootte van de voorsprong. Maar dan zie je niet elk hoogbegaafd kind. Let daarom vooral op de kern van hoogbegaafdheid en de zijnskenmerken (Kieboom, 2015). Die geven inzicht in mogelijke gedragsuitingen en onderliggende behoeften. Dat helpt je bij zowel het signaleren van deze kleuters als bij hun begeleiding. In dit artikel zoom ik in op die kern van hoogbegaafdheid en de zijnskenmerken, en geef ik concrete begeleidingstips. Met sommige kun je zelf aan de slag. Andere kun je delen met de leraar, zodat deze ze kan inzetten in de klas.

Een hoge intelligentie

De kern van hoogbegaafdheid is: een hoge intelligentie. Dit betekent: in staat zijn tot grote denksprongen en zowel snel als complex kunnen denken. Dit vermogen is aangeboren en heeft al vanaf de babyleeftijd invloed op de gehele ontwikkeling en ervaringswereld van een kind.

Het leidt tot veel gedachten, die ook nog eens snel met elkaar verbonden worden. Hoe deze gedachten worden geuit, verschilt per kind. En per onderwerp, want waar de interesse van een hoogbegaafd kind naar uitgaat, varieert sterk. Zo zien sommige hoogbegaafde kleuters details in een plaatje die leeftijdsgenoten ontgaan. Andere zijn fantasierijk en creatief, wat bijvoorbeeld blijkt uit hun zelfbedachte spelregels of ingewikkelde rollenspellen. Dan zijn er ook hoogbegaafde kleuters met een praktische of technische inslag, die bijvoorbeeld weten hoe het digibord werkt. Wat betekenen een hoge intelligentie en vele gedachten bij kleuters voor het onderwijs? Twee zaken zijn belangrijk: stem je aanbod af op het niveau van het kind en geef hulp bij het omgaan met de vele gedachten.

Belang van een passend aanbod

Of het complexe denken zichtbaar is, hangt af van het aanbod van de omgeving en van het kind zelf. Wordt dit van een kind gevraagd? En zo ja, durft het kind dit te laten zien?

Het is belangrijk dat leraren hoogbegaafde kleuters bij de start op school niet laten wennen aan een aanbod onder hun niveau. Dat werkt snel aanpassen in de hand; kinderen laten dan niet zien wat ze in hun mars hebben. Vaak gaan ze zich al vanaf de schoolstart sterk aanpassen en ontwikkelen ze hierdoor een negatief zelfbeeld (Wij-leren, 2024).

Tip. Breng in kaart waar de kleuter staat

Het is van belang om direct bij de schoolstart in beeld te brengen waar de kleuter is in zijn ontwikkeling. Dit kan gedaan worden door de leraar, specialist begaafdheid of ib'er. Vervolgens is het van belang om aan te sluiten bij dat niveau. Benut hierbij de inbreng van ouders: wat denken zij dat hun kind nodig heeft? Vaak zien zij thuis goed wat een kind kan en waar de interesse ligt, terwijl een kind dit op school niet laat zien. Leest of rekent het kind thuis? Dan is het fijn als dat in de klas ook wordt aangeboden, op een vergelijkbaar niveau.

Tip. Laat deze kinderen ontdekken

Verder is het goed als deze leerlingen de ruimte krijgen om dingen 'echt uit te zoeken', zoals: hoe je naar de maan kunt reizen. De leraar kan deze kinderen bijvoorbeeld vragen om hier een mindmap van te maken.

Hoogbegaafde kinderen piekeren vaak over andere zaken dan leeftijdgenoten

Handvatten geven voor het omgaan met gedachten

De vele gedachten in het hoofd van hoogbegaafde kleuters leiden tot het zien van allerlei mogelijkheden, maar ook tot piekeren en zorgen. Dit zijn vaak zorgen over andere zaken dan waarover leeftijdgenoten zorgen hebben. Bijvoorbeeld over dieren mishandeling, arme mensen, oorlog, doodgaan enzovoort.

Tip. Ga met de kleuter in gesprek over zijn zorgen

Zorg dat de kleuter zijn zorgen kan delen. Vervolgens kun je als leraar of begeleider kijken wat er nodig is. Het is goed om hoogbegaafde kleuters uitleg te geven over 'de cirkel van invloed.' Zij kunnen dit vaak al goed snappen. Verder willen ze graag bijdragen aan het oplossen van problemen in 'de echte wereld'. Zo zou een kind met zorgen over dierenleed bijvoorbeeld een inzameling kunnen doen voor de Dierenbescherming.

Zijnskenmerken

Vaak worden hoogbegaafde kinderen niet volledig erkend in hun 'zijn', omdat hun ontwikkelingsniveau en behoeften niet herkend worden. Zij worden soms

ervaren als lastig, eigenwijs, overgevoelig of star. Ze willen echter, net als elk kind, erbij horen en gezien worden. Leraren en begeleiders kunnen hieraan bijdragen door aan te sluiten bij de zijnskenmerken (Kieboom, 2015) van deze kinderen.

In de Zijnskring van de Expertgroep Ontwikkelingsvoorsprong (zie figuur 1) staan de zijnskenmerken, met voorbeelden bij elk kenmerk (zie ook: tinyurl.com/Vlogzijnskenmerken.)

De zijnskenmerken zijn al op zeer jonge leeftijd aanwezig. Hierna licht ik ze verder toe. Ook geef ik weer begeleidingstips.

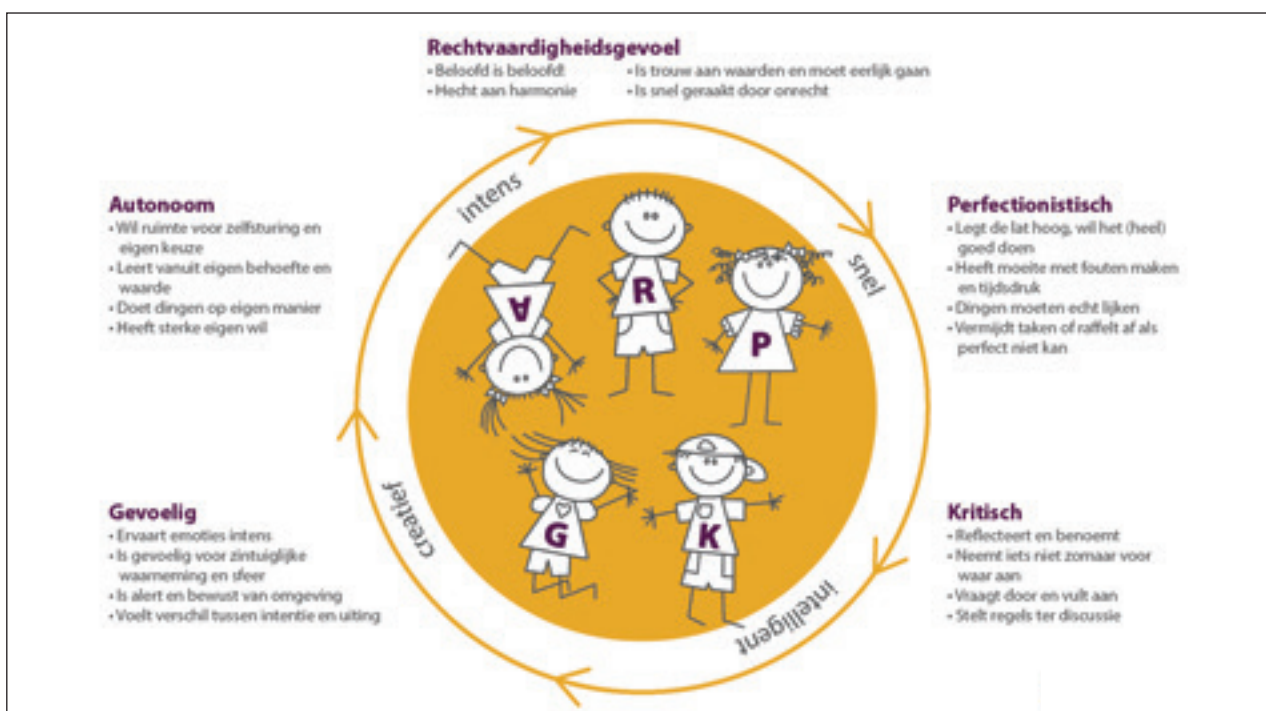
Perfectionisme

Bijna alle hoogbegaafde kinderen leggen de lat hoog. Vaak hebben ze onrealistische verwachtingen van zichzelf. Dit kan leiden tot taakontwijkend gedrag. Daarnaast vinden ze het moeilijk om feedback te ontvangen of fouten te maken; ze kunnen dat tot in hun tenen voelen als falen.

Perfectionisme kan leiden tot taakontwijkend gedrag

Tip. Leer hoogbegaafde kleuters omgaan met hun perfectionisme

Het is belangrijk dat hoogbegaafde kinderen hun eigen perfectionisme leren herkennen en weten hoe hiermee om te gaan. Begeleiders en leraren kunnen hen hierbij helpen. Zij kunnen kinderen de ruimte geven om iets te mogen maken volgens hun eigen hoge lat. Maar ze ook duidelijk maken dat het niet altijd zo hoeft. Bijvoorbeeld door kinderen te leren dat ze ervoor kunnen kiezen om niet altijd perfectie na te streven.

Figuur 1: Kijken achter het gedrag; zijnskenmerken bij hoogbegaafdheid. (Bron: Expertgroep Ontwikkelingsvoorsprong, op basis van Kieboom, 2015.)

Tip. Leer kinderen omgaan met kritiek

Het is belangrijk dat hoogbegaafde kleuters leren omgaan met kritiek en fouten. De mindset-theorie van Dweck (2018) kan hierbij behulpzaam zijn, omdat deze kinderen helpt fouten en kritiek positiever te gaan zien. Meer informatie hierover, en praktische tools, zijn te vinden bij bijvoorbeeld Talentenlab (hettalentenlab.nl/downloads/) en Platform Mindset (platformmindset.nl). Om te leren van fouten moet de leerstof wel uitdagend zijn voor het kind. Het kan namelijk ook fouten maken als stof te makkelijk is, maar dat zijn geen leerzame fouten.

Rechtvaardigheidsgevoel

Het dagelijks leven zit vol onrecht, en hoogbegaafde kinderen hebben hier vaak moeite mee. Ze hebben een sterk gevoel voor eerlijkheid en rechtvaardigheid. Dit uiten ze dan, zelfs als er niet om hun mening gevraagd wordt. Hierdoor krijgen ze geregeld te horen dat ze voor hun beurt of erdoorheen praten. Terwijl ze wel iets willen vertellen dat voor hen heel belangrijk is. Het is essentieel dat deze kinderen regelmatig kunnen praten over wat als (on)eerlijk ervaren wordt. De volgende tips kunnen hierbij behulpzaam zijn:

Tip. Maak onderscheid tussen inhoud en vorm

De leraar kan bijvoorbeeld zeggen dat deze blij is met de inhoudelijke bijdrage van het hoogbegaafde kind, maar dat het nu niet het juiste moment is om 'mee te praten'. (Bijvoorbeeld als er een ruzie is tussen twee kinderen en het kind wil helpen deze op te lossen.) Het is wel belangrijk om er dan op een geschikter tijdstip op terug te komen.

Het dagelijks leven zit vol onrecht, en hoogbegaafde kinderen hebben hier vaak moeite mee

Tip. Leg de regels uit

Hoe kan het kind leren omgaan met oneerlijkheden die geregeld in spel voor zullen komen? Niet alles gaat volgens de regels of volgens afspraak. Het is goed om uit te leggen waarom dit zo is, dan verdwijnt het probleem vaak als sneeuw voor de zon.

Het diepgaand ervaren van emoties hoort bij hoogbegaafde kleuters

Gevoeligheid

De complexe gedachtewereld van hoogbegaafde kleuters hangt samen met een intens voelen, tot in de puntjes van de tenen. Bij extraverte kleuters is dit goed te merken: ze kunnen bijvoorbeeld hyperenthousiast reageren als het over iets gaat wat hen interesseert, zoals het heelal. Maar denk ook aan een zeer verlegen kind dat het eerste half jaar niks durft te zeggen in de kring. Hoogbegaafde kleuters kunnen overprikkeld raken als ze hun gevoelens (en gedachten) onderdrukken om niet op te vallen. Dat levert veel frustratie op. Die kan zich uiten in ongewenst of druk gedrag. Of kinderen kroppen het op. Het diepgaand ervaren van gevoelens en emoties hoort bij deze kinderen. Je kunt die intensiteit niet wegnemen. Wel kunnen leraren en begeleiders kinderen helpen bij het benoemen van en het leren omgaan met deze emoties.

Tip. Ga in gesprek over emoties en gevoelens

Deze kinderen kunnen vaak als kleuter al filosoferen over gevoelens. Het helpt hen als er ruimte is om erover te praten. Zelf heb ik goede ervaringen met emotiekaarten (tinyurl.com/GevoelEmoties). Deze helpen kinderen verwoorden wat er in hen omgaat.

Tip van de redactie! Lees de recensie 'Uitdagende peuters en kleuters uitdagen' (september 2022). Je vindt deze in de materialenbank op lbbo.nl.

Tip. Kijk hoe de omgeving beter kan aansluiten bij het kind
Zijn er peers voor het kind? Denk aan een kleuterplus-groep. Of misschien is er een kind in een andere (hogere) klas met een vergelijkbare ontwikkeling? Zorg dat hoogbegaafde kleuters regelmatig kunnen samenwerken met gelijkgestemden.

Kritische instelling

Het vermogen tot analytisch denken zorgt ervoor dat deze kinderen de wereld kritisch bekijken. Ze stellen zaken ter discussie en zullen niks zomaar voor waar aannemen. Ze zijn nieuwsgierig en willen onderliggende principes en gedachten begrijpen. We geven kinderen vaak niet de ruimte voor deze behoefte. We willen dat volwassenen kritisch kijken, maar bij kinderen vinden we het vaak ongewenst. We vinden dat ze moeten leren luisteren.

Tip. Reageer serieus op kritische vragen

Geef een serieus en eerlijk antwoord op kritische vragen. Als begeleider of leraar kun je het ook gewoon zeggen als je iets niet weet. Deze kinderen stellen eerlijkheid op prijs. Een antwoord hoeft niet altijd letterlijk te kloppen, als het maar met een oprechte intentie gegeven wordt. Bijvoorbeeld: 'Ook als Sinterklaas ver weg is, hoort hij je wel zingen, omdat hij een héél goed gehoor heeft.'

Behoefte aan autonomie

Een kenmerk van hoogbegaafde kleuters is ook dat zij veel zelf willen doen. Hulp vragen ze meestal liever niet. Ze zijn er eerder aan toe om bepaalde taken zelfstandig uit te voeren dan veel andere kinderen. Denk bijvoorbeeld aan: voorlezen, koffie halen voor de leraar, een gymles uitleggen aan de andere kinderen, het buitenspeelgoed goed sorteren in de schuur. Vaak zullen deze kinderen ervaren dat zij veel dingen nog

niet mogen, vanwege hun leeftijd. Dit staat haaks op hun behoefte aan autonomie. Ze kunnen dit ervaren als verlies aan controle. Dit kan zich uiten in juist veel controle willen uitoefenen op andere dingen (eten, plassen). Of in heel dwars gedrag, om dat verliesgevoel te compenseren.

Tip. Bied keuzes en ruimte voor autonomie

Geef kinderen keuzes en ruimte, tenminste: zolang dit geen gevaarlijke situaties oplevert. Dit is aan de beoordeling van de leraar. Het is belangrijk het probleemoplossend vermogen van kinderen zelf te stimuleren en zelfstandigheid aan te moedigen.

Hoogbegaafde kleuters zijn eerder toe aan het zelfstandig uitvoeren van taken

Tip. Zorg voor uitdagingen

Vertoont een kind controlegedrag of dwars gedrag, op school of thuis, onderzoek dan als begeleider of er voldoende ruimte is voor de autonomie van het kind. Is dat niet zo? Zorg er dan voor dat de leerling meer uitdaging krijgt. Adviseer de leraar bijvoorbeeld om eens een ander type leeropdracht te geven. Bijvoorbeeld een creatieve, open opdracht met veel ruimte voor eigen invulling. Van belang hierbij is dat er een kader en eisen meegegeven worden, zodat de leerling weet wat de verwachting is.

Tot slot

Hoogbegaafdheid garandeert geen succes of welzijn op school. Hoogbegaafde kleuters kunnen moeilijk functioneren als ze dag in dag uit onbegrip ervaren. Om effectief met deze kinderen te werken, raad ik begeleiders en leraren aan verder kijken dan alleen het aanpassen van het leeraanbod. Het is belangrijk om te begrijpen welke behoeften er voortkomen uit de zijnskenmerken, hoe het kind leert, en hoe het zich voelt in de groep. Zo kunnen zij ook deze kleuters geven wat ze nodig hebben.

De literatuurlijst bij dit artikel vind je in de materialenbank op lbbo.nl.

Marieke Groenewold

Marieke Groenewold is talentbegeleider en specialist hoogbegaafdheid. Zij stond tien jaar geleden aan de wieg van de Expertgroep Ontwikkelingsvoorsprong (expertgroepontwikkelingsvoorsprong.nl). Vanuit deze groep werkt zij aan de missie om de thema's 'ontwikkelingsvoorsprong' en 'hoogbegaafdheid' op de kaart te zetten in Nederland door kennis te delen, signaleringsinstrumenten te maken, en het geven van trainingen en opleidingen.

Samen sterk voor professionele begeleiders

Dit artikel is gepubliceerd in *Beter Begeleiden*, het vakblad voor leden van de Landelijke Beroepsgroep voor Begeleiders in het Onderwijs (LBBO).

De LBBO zet zich in om de positie van begeleiders in het onderwijs te verstevigen. We zijn ervan overtuigd dat begeleiders onmisbare schakels zijn in scholen. Dat begeleiders zich verbeteren als ze elkaar ontmoeten, elkaar inspireren en zich professionaliseren. Daarom verenigen we hen in onze landelijke beroepsgroep (zonder winsttoegmerk).

Door lid te worden van de LBBO krijg je volop mogelijkheden om met en van andere begeleiders te leren. Bovendien kun je altijd bij de LBBO terecht voor een vraag over jouw werk – we helpen je graag!

Meer redenen om lid te worden

- 5x per jaar het vakblad *Beter Begeleiden* bij je thuis
- toegang tot onze online materialenbank vol artikelen, materialen en andere vakinhoudelijke informatie
- korting bij de LBBO Academie, vol bijeenkomsten voor begeleiders in het onderwijs
- rechtspositionele ondersteuning
- actuele beroepsstandaarden
- vertegenwoordiging in landelijke overlegorganen
- een krachtige stem in het publieke (onderwijs)debat

Wat is de LBBO?

De LBBO is de overkoepelende beroepsorganisatie voor:

- intern begeleiders
- ambulante begeleiders
- gedragspecialisten
- jonge-kindspecialisten
- beeldbegeleiders
- specialisten begaafdheid
- zelfstandige begeleiders

Meer informatie over het lidmaatschap?
Kijk op onze website: lbbo.nl